

RELAȚIA DINTRE DISCURSUL REPETAT ȘI INTERTEXT ÎN LITERATURA POSTMODERNISTĂ

ILEANA ALEXANDRESCU VOICU

Timi oara

1. Discursul repetat (DR)

Discursul repetat, definit de Co eriu ca fenomen lingvistic opus vorbirii libere, poate fi „un fragment lung sau scurt” *preluat ca atare* și inserat în discursul unui vorbitor sau într-un discurs literar. Prin inserare, această expresie (sintagm etc.) devine, la rândul ei, (în planul vorbirii) un alt discurs repetat (vorbire repetat), iar în plan literar, intertext. Ideea de a numi DR cod *intertextual* a venit din teoria co eriană a colajului prezentat ca tablou în care putem regăsi fragmente din tablourile altor pictori (Co eriu 2000: 259).

Problema pe care o ridică Eugen Co eriu este aceea că elementele discursului repetat (EDR) nu sunt comutabile, nu se pot substitui pentru că nu pot construi opoziții funcționale: de exemplu, care ar fi opoziția dintre *scaun* și *fotoliu* în expresia „cu scaun la cap” sau diferența dintre *pe de rost* și *pe din afară*, ambele locuțiuni având sensul de a reproduce un text după el-ai reîntors, dar nu există opoziții funcționale între *rost* și *din afară* (Co eriu 1992–1993: 55). Cu alte cuvinte, „nu pot exista opoziții în interiorul tehnicii idiomatice, ci numai între un text și alt text” (Co eriu 2000: 261). Dar întrucât aceste modificări se regăsesc atât în limba vorbită, cât și în cea scrisă, lingvistul propune ca aceste forme ale „literaturii (ale tradiției literare inserate în tradiție lingvistică)” să fie studiate de „lingvistica textului și de filologie” (Co eriu 2000: 261), cu atât mai mult cu cât deconstrucția EDR are de cele mai multe ori efecte în plan stilistic. A adăugând, modificarea discursului repetat nu poate fi studiată de lingvistica structurală, dar întrucât fenomenul există, adică modificarea EDR a devenit un mod de exprimare publică și literară, aceste fenomene trebuie studiate de un compartiment special al limbii (de exemplu *semiologia*, după cum propune A. J. Greimas, în lucrarea sa *Despre sens. Eseuri semiotice*, unde discută despre proverbe și dictoane). Semioticianul consideră că „un proverb sau un dicton se prezintă ca elemente ale unui *cod particular* intercalate în mesajele schimbate între locutori” (Greimas 1975: 318). De fapt, însuși Co eriu vorbește despre faptul că „avem nevoie de altă tehnică pentru discursul repetat” (Co eriu 1992–1993: 55).

După clasificarea lui Eugen Co eriu, discursul repetat (care se opune tehnicii libere a discursului) poate fi: (1) un citat: „nel mezzo del cammin di *nostra vita*” (Dante), modificat prin substituție în „nel mezzo del cammin di *questo libro*”; (2) un proverb; (3) fragmente de opere lirice, preluate ca atare, de exemplu: „la donna è mobile”; (4) citate biblice.

Modificările acestor tipuri de DR sunt numite de Co eriu forme ale „literaturii” sau tradiții literare inserate în tradiții lingvistice. Pe lângă cele enumerate mai sus, Co eriu mai adaugă încă patru forme:

(a) *welerisme*, care se referă la situații în genere imaginare, cum ar fi „nu este plăcut, cum spunea cineva cuiva spargându-i nucile de cap”;

(b) sintagme ale celor două modificări conduc la combinații de cuvinte ce funcționează în opoziție la nivel sintagmatic, de exemplu: „a scăpa cu greu și cu dificultate” (de un pericol sau de o nenorocire);

(c) perifraze lexicale: „it. levare le tende” (a oțuli la fugă), „cât ai zice pe te”;

(d) morfeme cum ar fi, de exemplu, în gradele de comparație, morfeme pentru superlativul absolut: „contento come una Pasqua = contenssimo (fericit ca un Paște = fericit), „a mano a mano” = la fel de (Coeriu 2000: 262).

Dintre acestea, enunțurile discursului repetat din categoriile enumerate la punctele (b), (c) și (d) ar trebui studiate „ca un compartiment autonom al *competenței idiomatice*” (*Ibidem*).

De asemenea, Coeriu oferă câteva sugestii privind analiza anumitor forme de discurs repetat. Lingvistul a observat că sunt tipuri de discurs repetat frecvent utilizate de anumite comunități lingvistice (spaniolii recurg, în special, la proverbe, iar italienii la mici citate din opere celebre: „la donna immobile”) care ar putea servi la „descrierea și la predarea tradițiilor lingvistice” (Coeriu 2000: 260). O altă observație ar fi aceea că „dacă EDR analoge celor ale tehnicii libere („cuvinte”, instrumente gramaticale) nu sunt comutabile în domeniul lor specific, combinațiile lor, în schimb, adică *unitățile* discursului repetat, corespund funcțional unor unități de diferite niveluri ale tehnicii libere și sunt comutabile cu acestea, drept care pot fi considerate ca unități *neanalizabile* ale aceleiași tehnici la nivelul de structurare gramatical în care funcționează” (Coeriu 2000: 261). De aceea, anumite tipuri de discurs repetat, de exemplu, „citatele și proverbele”, nu fac parte din sfera tehnicii idiomatice, întrucât „nu sunt echivalente cu unitățile combinatorii ale acesteia: sunt formele care corespund unor texte întregi (sau unor fragmente de texte cu sens complet)” (Coeriu 2000: 261). Pentru aceste situații, Eugen Coeriu exemplifică modificarea în vorbire a celebrului citat „Ai să dai sama, doamnă”. Deși lingvistul afirmă că nu putem substitui cuvântul *sama* sau *Doamnă*, pentru a vedea care sunt „valorile acestor cuvinte”, acesta recunoaște că adesea „ne jucăm (...) cu aceste expresii” (Coeriu 1992–1993: 56). Rezultatul jocului este tot o expresie ca „aluzie tocmai la cea veche” și, dacă este adresat cuiva, atunci persoana, doar dacă l-a citit pe Negruzzi, în elege ce vrem să spunem. Același fenomen se întâmplă și dacă folosim formula „Capul lui cutare vrem” (Coeriu 1992–1993: 56).

Observăm că există o vastă tipologie a discursului repetat și tocmai pe aceste diferențe de tipologie se bazează deconstrucția în literatura postmodernă. Dacă un cuvânt poate fi prezent în combinații cu grade diferite de sudare, fie combinații fixe, cum sunt locuțiunile, fie mai puțin fixe, cum sunt expresiile „cu care locuțiunile adesea, în mod eronat, sunt confundate” (Dimitrescu 1958: 31), atunci cuvântul respectiv poate fi substituit în orice poziție sără află, fără să intereseze (uneori) nici măcar ansamblul semantic al expresiei/al textului obținut. În postmodernism nu se mai îneseam de „gradul de fuziune a elementelor componente” (Dimitrescu 1958: 31) din frazeologisme, nici măcar a celor cu un grad de sudare foarte mare. Se poate deconstrui orice: „capul luminat sabia îl taie” (Groan 1992: 12), modificat din „capul plecat sabia nu-l taie”; „ibi bene, ubi sum” (Groan 1992: 11) – modificat prin permutare, *transmutatio*, din „ubi bene, ibi patria” (Barbu 1973: 140), „nimic din ce-i al Cezarului n-am dat c-o mână ca să o spăl pe cealaltă” (Groan 1992: 17), apărut prin suprapunerea a două expresii: „să-și dăm Cezarului ce-i al Cezarului” și „o mână spal pe alta”.

2. Despre intertext și intertextualitate

În capitolul *Limbaajul poetic* din volumul *Prelegeri și conferințe*, Coeriu vorbește despre „raportul intertextual sau de intertextualitate” ca fiind o serie de „legături cu *semne* întrebuințate deja în alte texte”. Lingvistul dă anumite exemple din diferite opere. Dacă cineva ar spune: „*el lugar, nu de la Mancha*, ci *el lugar* de Madrid, *el lugar de Iași* (...), *de qui el*”

hombre no quier racordarle” un spaniol ar recunoa te „o aluzie” la începutul romanului *Don Quijote* (Co eriu 1992–1993: 156), ajungând la concluzia c un text poate fi evocat chiar fiind modificat, „totu i cu inten ia de a p stra anumite construc ii în raport cu acest text” (Co eriu 1992–1993: 151).

Concluzia lui Co eriu ar fi c *discursul repetat* (un citat la care cineva face referire prin actualizarea acestuia într-un anumit context, fie scris, fie vorbit), specific unei anumite comunit i lingvistice, *este textul canonic* (noi spunem *codul*) prin care se poate decoda intertextul, fie aluziv, fie sub orice form , cu condi ia s se p streze „anumite construc ii în raport” cu textul ini ial.

Dac Eugen Co eriu define te intertextualitatea ca sistem de *semne*, Rodica Zafiu (2000: 62) vorbe te despre trimiterea unor *semnale narrative* prin intermediul intertextualit ii. Acestea se refer la posibilitatea textului „de a- i atribui o component narativ prin mecanisme intertextuale” (Zafiu 2000: 64). De exemplu, elemente de arhitextualitate, de indicare a apartenen ei la o specie literar sau elemente de paratextualitate, de indicare a anumitor informa ii în titlu, prefe e, postfe e etc.

De altfel, Tânianov, în definirea intertextualit ii, pornind de la problema definirii *textului*, ajunge la concluzia c acesta, pentru a ac iona func ia intertextual , trebuie s fie capabil de a stabili conexiuni „fie cu seria literar , fie cu cea extraliterar ” format din „sisteme de semnificare neliterare, precum limbajele orale”, r mânând în sfera câmpului verbal (Panaitescu 1984: 86). Julia Kristeva duce discu ia mai departe i extinde „seria extra-literar ” la „sisteme simbolice neverbale”, astfel încât no iunea de text se va defini ca „sistem de semne”, iar cea de intertextualitate ca „transpunerea unui (sau a mai multor) sisteme de semne în altul” (Panaitescu 1984: 86).

În definirea intertextualit ii, o problem delicat este aceea a stabilirii grani elor sale, dar i a textelor care rela ioneaz ca intertext. O clasificare, din acest punct de vedere, structureaz fenomenul în trei categorii: (a) o categorie foarte restrâns care pozi ioneaz intertextualitatea în interiorul textului literar, numit i *intertextualitate intern* ; (b) o *intertextualitate propriu-zis* , care se manifest prin rela ionarea deferitelor texte; (c) o *intertextualitate* care se opune primei categorii, i anume una *extern* , caracterizat prin aceea c iese din grani ele textului literar prin raportarea acestuia la „textul infinit”, la „textul lumii”.

Genette define te un tip mai restrâns de intertextualitate, referindu-se doar la cea literar , pe care o nume te *hipertextualitate*, adic „prin prezen a efectiv a unui text în altul” (Genette 1982: 8), iar M. Riffaterre identific no iunea de intertextualitate cu cea de *literaritate*, ca „transformare de semne lingvistice în semne literare”, întrucât calitatea unui text const tocmai în receptarea acestuia ca „sumum al jocurilor de limbaj” (Panaitescu 1984: 88).

În ce prive te actul intertextual ca inten ie, teoriile literare vorbesc despre o intertextualitate *inten ionat* i una *involuntar* , iar, în leg tur cu formele de manifestare, intertextualitatea poate fi *explicit* , caz în care se reproduc elementele „citate” sau din contr , *implicit* , „difuz , ascuns ” manifestat prin „prelucrarea subtil a respectivelor elemente, de exemplu, aluzia, reminiscen a” (Panaitescu 1984: 89).

Teoria cea mai relevant , referitoare la intertextualitate sub toate aspectele discutate anterior, este cea a lui Genette. Acesta clasific fenomenul în cinci mari tipuri de rela ii *transtextuale*, definite ca „tot ce-l pune în rela ie cu alte texte” (Genette 1982: 7).

1. **Intertextualitatea**, ca rela ie de „coprezen a dou sau mai multe texte” se manifest prin *citat* („cu ghilimele sau f r referiri precise”), *plagiat* (mai pu în explicit, totu i literar, cum e la Lautréamont) i *aluzie* (mai pu în explicit i literal , este un enun a „a c rui în elegere deplin presupune percep ia unui raport între un text i un altul care se refer la anumite inflexiuni, altfel, inadmisibile” (Genette 1982: 8).

2. **Paratextualitatea**, definit ca relație mai puțin apropiată de text, este marcat prin titlu, subtitlu, prefațe, postfețe, note marginale etc.

3. **Metatextualitatea** se manifestă ca relație de comentariu dintre texte fiind că acestea să fie identificate sau numite.

4. **Hipertextualitatea**, considerat de Genette ca „aspect universal al literarității” (Panaitescu 1984: 89) se regăsește sub forme ca: *imitația*, *parodia*, eroi-comic, travesti, arj, *à la manière de*, forgerie, transpoziție, ca fenomen de transformare/derivare a unui text anterior A (hipotext) într-un text B (hipertext).

5. **Arhitextualitatea** are ca trăsătură definitorie relația de apartenență la genul literar, la specie fiind cea mai implicită relație transtextuală. Genette definește arhitextualitatea ca o relație „pe tăcută” („muette”), având, în plus, „o mențiune paratextuală” – poezii, eseuri („*Roman de la Rose*”) sau mențiuni ca subtitluri (Genette 1982: 11).

În literatura postmodernistă, codul arhitextual devine flexibil, permisiv, iar amestecul genurilor se instituie drept convenție literară și poetică. Adesea „scopul trimiterii intertextuale” este „îi, ludic, ironic”, caz în care se observă „o transformare sau chiar o distrugere a convențiilor” literare ale unui anumit gen, consecința fiind chiar „realizarea unei noi sinteze” (Zafiu 2000: 62).

3. Distincții și similitudinii între DR și intertext

3.1. O primă distincție dintre *discurs repetat* și *intertext* este aceea că *discursul repetat* (vorbirea repetată, după cum o numește Coeriu) este un fapt de limbă spontan care înțeles de o anumită tradiție a limbii *sincronice* și care poate apărea și în literatură (deși, ca fenomen, a apărut și s-a manifestat, în primul rând, în vorbire). Au fost preluate mai întâi expresii, elemente de paremiologie și mai apoi citate din operele literare etc. *Intertextul* s-a manifestat, în special, în limba scrisă, în literatură (deși acum s-a extins în toate zonele media: presă scrisă, audiovizuală, cinematografie etc.)

Interferența celor două fenomene în literatura postmodernă este justificată prin convențiile acestui tip de literatură care poartă amprenta oralității, aceea care se face printr-un anumit tip de dialog (intertextual) cu personajele și cu cititorul. Poetica postmodernismului, care promovează „decanonizarea estetică”, adună tot ceea ce nu este estetic și propune prin „reciclare un nou tip de literaritate. Astfel, prin eliminarea coerenței textuale, a unui centru narativ, a fost posibil ca anumite fapte de limbă (*discursul repetat*, izvoarele lingvistice) modificate sau preluate ca atare să devină moduri de exprimare a convențiilor literare postmoderniste.

3.2. În al doilea rând, DR se distinge de intertext prin faptul că DR este elementul de bază, codul prin care intertextul se decriptează, faptul de limbă *micro* care se manifestă ca intertext la nivel *macro*.

3.3. Ceea ce au comun DR și *intertextul* este aceea că ele se definesc ca *discurs gata făcut*, aflat în conștiința vorbitorului sau a cititorului. Același fapt lingvistic se poate regăsi la nivel intertextual modificat în diferite variante. De exemplu, a patra cerere „Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi”, din rugăciunea Domnească (numită în practica religioasă „Tatăl Nostru”), a cunoscut cele mai variate modificări. Prin *substituire* și *reducere* (după cele patru figuri ale lui Quintilian, *quadripartita ratio*) această cerere a devenit pe rând: „Cultura noastră cea de toate zilele” („Academia Caavencu”, rubrică permanentă), „Apa noastră cea de toate zilele” – titlu de poem al lui Ioan Flora („România literară”, nr. 5/2002: 6), „Muzica noastră cea de toate zilele” („România literară”, nr. 18/2000: 17), „Teologia noastră cea de toate zilele, ia-ne-o nouă astăzi” („Academia Caavencu”, 24, 18–24 iunie, 2002: 3).

Dacă în aceste exemple textul inițial, DR, este transparent în textul prelucrat, astfel că „citatele (...) intră în circulație și ajung clișee, expresii la modă”, unele apar, după cum am văzut deja, „uneori în forme destul de diferite de cea originală” (Zafiu 2001: 74). Dar, oricare ar fi „travaliul intertextual” acesta generează, în accepțiunea lui Laurent Jenny, o autentică intertextualitate doar în măsura în care putem repera într-un text „elemente structurate anterior, dincolo de nivelul lexemului, bineînțeles, dar oricare ar fi nivelul lor de structurare” (Panaiteșcu 1984: 87).

Dar *citatul* este poate exemplul cel mai relevant de raportare la intertext, care esențializează scriitura intertextuală, cum este citatul din textul borgesian, numit de Cristina Huleac (1981: 56) „citat erudit”. În legătură cu practica citării, Antoine Compagnon (1979: 9) vorbește despre o *fenomenologie* a citării (care analizează modul de funcționare a citatului în contextul scriiturii și al lecturii), dar și despre o *semiologie* prin care citatul este receptat ca *fapt de limbaj* prin capacitatea lui de a produce *sens* în textul inserat (Compagnon 1979: 10). Practica citării își are originea, în opinia lui Compagnon, în cea a decupajului și a colajului; totodată, practica citării poate fi privită ca prelevare și grefare (Compagnon 1979: 17–18). În același timp, autorul francez vorbește despre citare ca modalitate de *rescriere* specifică poeziei postmoderniste. Ideea de *rescriere* în postmodernism aparține criticului american Douwe Fokkema, care pune în aceeași paradigmă *rescrierea* și *intertextualitatea* (Fokkema 2000: 141) tocmai pentru a putea deosebi *parodia* și *parodia*, când e vorba de *rescriere* și când avem de-a face cu *intertextualitatea*. Într-o redefinire a codurilor intertextuale propuse de Genette, Fokkema consideră că acestea nu sunt, de fapt, decât tipologii ale *rescrierii*.

Fenomenul, apărut de mult în presa scrisă, s-a extins vizibil și în mass-media audiovizuală și a făcut posibil evoluția fenomenului intertextual. Roland Barthes poziționează termenul de intertextualitate în aceeași paradigmă cu „diseminarea” în anul 1968, ca mod de manifestare a intertextualității, reprezentat sub forma unui „esut” sau a unei pânze de păianjen („hifologie”, *apud* Panaiteșcu 1984: 87). În această accepție, intertextualitatea duce la „fragmentarea vechiului text al culturii, al timpului ei, al literaturii și *diseminarea* trăsăturilor sale după formule de nerecunoscut” (Panaiteșcu 1984: 87). Mai târziu, în *Plăcerea textului*, în urma unui exercițiu intertextual (regândind la Proust un detaliu întâlnit și la Stendhal), definește intertextul drept „amintire circulară (...), imposibilitatea de a trăi în afara textului infinit – fie că acest text este Proust, sau ziarul cotidian, sau ecranul televizual: cartea face sensul, sensul face viața” (Barthes 1994: 57).

4. Aplicații pe Levantul de Mircea Cărtărescu

EDR devin *cod intertextual* când sunt citate/modificate într-un *text literar*. De aceea, am urmărit modalitățile în care acestea se manifestă ca intertext și am observat cum se decodează prin textul canonic, astfel:

(1) *prin citarea sub forma colajului intertextual*, modalitate prin care între DR și intertext se stabilește o relație *explicită*, transparentă:

– *versuri*: „Multe flori sunt, dar puține rod în lume au și poarte” (Cărtărescu 2003: 9, preluat din Eminescu, *Criticilor mei*, 1969: 365);

– *titluri*: „Frații Jderi” (Cărtărescu 2003: 142, preluat de la M. Sadoveanu).

Intertextualitatea propriu-zisă presupune, de altfel, prezența efectivă a unui text în altul, deci și a *citatului*, preluat ca atare, fără ghilimele, care asigură coerența textului, la nivelul dialogurilor dintre personaje și al vocilor narative în diferite ipostaze. Cele mai multe preluări sunt din sfera tradiției culturale, și anume din beletristică, în timp ce EDR din literatura populară au, de cele mai multe ori, rolul de conectori discursivi. De exemplu: „Parc-ascultă și parc-a tept” (Cărtărescu 2003: 201, după Eminescu, *Lacul*, 1969: 344), unele

devenind cli ee (laimotive), cum ar fi: „pastrama trufanda” (C rt rescu 2003: 119, din Caragiale), „la cur ile dorului” (dup Blaga 1982: 145). Unele prelu ri se revendic de la discursul religios: „cântatul coco ilor” (C rt rescu 2003: 41), „cruci i-anafuri” (C rt rescu 2003: 67); „Osana” (C rt rescu 2003: 123), altele de la cel paremiologic: „C vorba luia, / Mânia stric omenia / i / S-a sup rat ca v carul pe sat / dar tu / Stai strâmb i judec drept...” (C rt rescu 2003: 118) sau de la discursul politic: „Dreptate, fr ie” (C rt rescu 2003: 36), „fruntea fl c ratului român” (C rt rescu 2003: 65), „poporul suveran”, „sufragiu universal”, „drag tovar ”.

(2) *prin deconstruc ie*, DR fiind supus modific rii prin cele patru figuri ale lui Quintilian, *quadripartita ratio*, preluate de neoretoric , în special de Grupul μ , de la Liège (Dumistr cel 2006: 46–47) i prin *inserarea tradi iei literare în tradi ie lingvistic* (termen co erian), care, la rândul ei, poate deveni tradi ie literar i, implicit, discurs repetat, vorbire repetat în interiorul altui discurs (modific ri prin care între DR i intertext se stabile te o rela ie *implicit*). Cele patru figuri din retorica lui Quintilian apar, în general, în configura ie simpl , cele substan iale fiind *detractio* (suprimare), *adiectio* (ad ugare), *immutatio* (substituire), iar cea rela ional *transmutatio* (permutare), dar i combinat , numit categoria figurilor „cameleonice”. De exemplu, „O so ietate f r Vod e ca o oi te f r gard” (Gro an 1992: 41), *tradi ie literar inserat în tradi ie lingvistic*) este o construc ie cameleonice format prin *detractio* din dou tipuri de DR: *un citat* „O so ietate f r prin ipuri, va s zic c nu le are” (Caragiale, *O scrisoare pierdut* , 1978: 91) i *o expresie* „a (o) da, a (o) vârî, a (o) potrivî (ca Ieremia sau ca Ivan, ca neica Stan) cu oi tea-n gard” (Duda 1985: 465), adic tradi ii literare inserate în tradi ie lingvistic prin *adiectio* cu lexemul *Vod* , rezultatul fiind o nou tradi ie literar care poate ap rea la un moment dat, într-un anume context, citat de altcineva.

Din punctul de vedere al pozi iei intertextului fa de grani ele operei, C rt rescu prefer o *intertextualitate intern* , dar i *general i inten ionat* în acela i timp (Panaitescu 1984: 88). Sursele elementelor de discurs repetat în *Levantul* sunt variate, de la tradi ia cultural (literatura cult , literatura popular , discursul biblic, politic) pân la expresii idiomatice i locu iuni: literatura cult („De ce nu-s singur i nefericit”, Argezi: „Tare sunt singur, Doamne, i piezi ”), literatura popular („Dorul m love te. / Vara de sose te, / Dorul m munce te / inima-mi tope te”, *Codrule codru ule*, doin culeas de L. Blaga), *discursul biblic* („Margaritas ante porcus” – *Novum Testamentum Vulgata*: „... neque mitatis margaritas vestre ante porcos”), *discurs politic* („popol mîndru”, C rt rescu 2003: 12, „eara mea fericie” C rt rescu 2003: 12, apar inând, în special, limbii de lemn), *expresii idiomatice* („te lu gura-nainte”, „dar lungii prea mult peltea”, „îi vine ca o m nu ”), *locu iuni* („nu mi-am pus în minte”, „a- i face cuib”, C rt rescu 2003: 47).

Reconstruc ia D. R. în literatura postmodern propune dou modele de resemantizare antinomice mimetic/antimimetic (resemantizare specific *poeticii nonimitative* – Petrescu 1998: 110), astfel încât:

(1) *Desemantizarea* este urmat de un proces minim de *resemantizare*.

Aluziile la Caragiale sunt constante (Zoe despre Leonidas): „of, ca vita e nesim itor acesta / Nu tie politichie, Bucure ci i Budapesta / Pentru el totuna este i le-ncurc cu Milano / Geaba-i zic de Galibardi” (C rt rescu 2003: 69).

(2) *Desemantizarea* conjugat cu *substituirea* conduce uneori la formule nereperabile din punct de vedere semantic prin raportare la textul canonic:

„ i de crunta lui magie tu te aperi c-un motor / S m -mpiedic în deliru-mi de un biet inventator?” (C rt rescu 2003: 180), textul de referin fiind: „ i de crunta – mi vijelie tu te aperi c-un toiag / i purtat de biruin s m -mpiedic de-un mo neag?”, (Eminescu, *Scrisoarea III*,

1969: 538) prin reducerea opozițiilor funcționale a termenilor („vijelie”/„magie”, „toiag”/„motor”, „biruin”/„delir”, „inventator”/„mo neag” și aplicarea *ontologiei nonsemnificative* (Petrescu 1998: 116). Resemantizarea are loc doar în structura de adâncime al textului, în dialogul dintre Leonidas și Nastratin, a cărui coerență semantică nu mai este definitorie în literatura postmodernistă.

Vom observa construcția anumitor tipuri de intertext prin modificarea DR aplicându-se cele patru operații retorice amintite:

A. Procedeu *detractio* (al *suprimării*), mai puțin prezent, realizează coerența discursului la nivel hipertextual prin: *pasti* : „Dar tot ce clădește sireacul, noaptea se surpa și iar/Ziua o lua da capo, istovire în zadar” (Cărtărescu 2003: 25, după *Monastirea Argeului*, în *Alecsandri*, 1980: 197–198): „Dar orice lucră / Noaptea se surpa! / A doua zi iar, / A treia zi iar, / A patra zi iar, / A cincea zi iar, / Lucra în zadar”.

B. Prin *adiectio* (*adugare*) DR ia forma *intertextualității*:

(1) *propriu-zise* (prin *aluzie*): „și eu, bătrân prost, vorbesc în bobote și fac *gâlceavă* când *nema putirin* în loc de a-și spune marea durere” (Cărtărescu 2003: 170), modificare operată după Anton Pann prin *adiectio* și *transmutatio*: „Cum a zis iganul: Dacă *nenai puterin* la ce *cichirezi gâlceavă*?”, prin trecerea de la persoana a III-a la persoana I (mesajul, care avut inițial o funcție fatică, devine acum autoreflexiv). Se observă că „circulația actuală a zicalei într-o formă ușor schimbată poate fi confirmată de apariția în dialog (...) sau de parafrizarea din *Levantul* lui Cărtărescu (Zăfiu 2001: 74);

(2) a *hipertextualității* prin:

(a) *parodie*: „Tu îți făcuseși din mine un schit / Săpat în hoitul meu, Părinte, / Deși în lămâie în piscuri crucile sfinte. / Cu tine, ca un preot în altar, / Mă înveleam în cerși de har, / Singur pe stei, lângă stele, / Aducându-ți mulumirea nefericirii mele” (Cărtărescu 2003: 109, după Arghezi, *Cuvinte potrivite*, de exemplu, *Rugă de vecernie*, 1970: 81): „Cu mine omenirea, Părinte, se va stinge? / Dă-mi pace și răbdarea să-o caut și să-o cânt”;

(b) *pasti* : „Mă adâncesc pe cărările somnului, / Elohim, tot pe tine te caut. Atunci paștii îți aud și îți număr / Și-mi pare / Că o lumină mare vine în peștera mea / Și o pasremă iastră îmi adoarme pe umăr” (Cărtărescu 2003: 114, după Lucian Blaga, *Ioan se sfârșie în pustie*, 1982: 116); (Iaurta c tre boiari) „– Trădare? Cine a vorbit de trădare? Stimabililor, onorabililor, într-o asemenea ocaziune solemnă trebuie să dăm dovadă de tact. Ce îți vedeși la poalele turnului sunt doar modești cetățeni ce au venit la votare. Vom auzi glasul suveran al poporului, în fața căruia, dacă pot pentru că să spui aia, trebuie să ne plecăm” (Cărtărescu 2003: 254, după Caragiale, *O scrisoare pierdută*, 1978: 110).

C. Cel mai frecvent procedeu folosit este *immutatio* (*substituirea*) care generează mai multe tipuri de *intertextualitate*:

(1) *propriu-zis* (*aluzia, citatul*):

„Să fac beic mare / Mult mai luminoasă / Și mult mai frumoasă” (Cărtărescu 2003: 186, după Alecsandri, balada *Me terului Manole*, 1980: 202): „Aflăc noi tim / Oricând să zidim / Altă monastire / Pentru pomenire / Mult mai luminoasă / Și mult mai frumoasă!”.

Trimiterea aluzivă se realizează în unele cazuri prin *substituire* și *adugarea* unui *cuvânt cheie*: „și din Isarlâk, mireasa au purces aceste file” (Cărtărescu 2003: 111, etichetă pentru Ion Barbu), „Este aura fiziei, preste chipul ascuțit” (Cărtărescu 2003: 112, etichetă pentru Bacovia), sau „perle reci dâna mușegai” (Cărtărescu 2003: 109, etichetă pentru Arghezi). Pentru intertextul aluziv, Cărtărescu preferă discursul biblic sau literatura populară: „Cură electricitatea ca la Cana Galileii / Vinul cel făcut din apă chioară” (Cărtărescu 2003: 74, după *Noul Testament* 1991: 110) și „contopit cu Manoil / Anghelul fantastic zboară cu aripe de troiță” (Cărtărescu 2003: 118, după Alecsandri, *balada Monastirea Argeului*, 1980: 202).

(2) *hipertextualitate* – manifestat prin regim:

(a) *parodic*:

Dialogul dintre Manoil și piratul Iaurta: „Ia s -mi, tu, spui acuma ce sim e te floarea ierbii / Când s-apropie cu nara c prioarele i cerbii? / – Ea se las rumegat i se bucur ferice, / Fiindc tie c la anul capul iar o s ridice.” (C rt rescu 2003: 14), fa de textul ini ial (Alecsandri, *Dan, c pitan de plai*, 1974: 520): dialogul dintre t tarul Ghirai i b trântul Dan: „– Ghiaur, zice t tarul cu inima hain , / Ce simte firul ierbii când coasa i-e vecin ? / – Ea pleac fruntea-n pace, r spunde c pitanul / C ci are s renasc mai fraged la anul!”.

De asemenea, textul *iganiadei* este prezent în *Levantul*, în afar de lumea „exotic ” a iganilor, i prin imaginea gastronomic a raiului care i se reveleaz lui Zotalis asemenea lui Parpanghel: „Acolo c ile-s d friptur / Cu u e d telemea o bucat , / Iazurile d mujdei i d saramur / i d sarmale malurile roat ... / Vinul spumeg pân canale, în strad , / D vutc sunt lacuri întinse / Coniacuri fran oze ti dâ n ograd / Doar un lucru stârne te uimirea: / Nu e ampanie p nic irea” (C rt rescu 2003: 134–135) în compara ie cu *iganiada* (Deleanu, *Cântecul a IX*, 1999: 308): „Dealurile i coastele toate / Sunt d ca , d brânz , d sl nin , / Iar’ mun ii i stânce gurguiate, / Tot d zah r, stafide, smochine!... / Colea vezi un ipot de rachie, / ...I ci d proasp t murs -un izvor, / Dincolea balta d vin te-îmbie, / Iar c u , p har sau urcior / Z când afli-îndat lâng tine, / Oricând chieful d b ut î i vine”;

(b) sau prin *pasti* :

Sunt frecvent *pasti ate* prin procedeul *substituirii* textele clasicilor români (Eminescu): „Grecotei cu cearc ni large, turcale i cu ochi purii” (C rt rescu 2003: 183); „Ca s -ndure grija erii, fie pace ori resboi” (C rt rescu 2003: 196, dup *Scrisoarea III*, 1969: 537); „C rui mam -i fu oglinda, iar tat labirint” (C rt rescu 2003: 18); „O, vin iar, al umbrei mele domn” (C rt rescu 2003: 108, dup *Luceaf rul*, 1969: 588); „Vis tor plec românul ochii negrii i cumin i” (C rt rescu 2003: 24, dup *O, r mâi...*, 1969: 454: „În al umbrei întuneric / Te asam n unui prin / Ce se uit-adânc în ape / Cu ochi negri i cumin i”), „iubesc poporul, dar ur sc pe poporan” (C rt rescu 2003: 255) care face trimitere la „Iubesc tr darea, dar ur sc pe tr d tor” (Caragiale, *O scrisoare pierdut* , 1978: 82), „Dar amarnic la mânie e ti, b iete?” (C rt rescu 2003: 246), în loc de „Dar tii c e ti amarnic la via , m i b iete?” (Creang , *Amintiri din copil rie*, 1989: 182).

Substituirea nu afecteaz doar structura construc iilor fixe, aceasta se aplic i în cazul unor personaje sau situa ii, rezultând ceea ce Nicolae Manolescu nume te *intertextualitate particular prin împrumutare*, realizat prin preluarea unor personaje, teme, motive etc. În *Levantul*, Zoe este so ia lui Leonidas i nu a lui Trahanache: „Au n-a i auzit de mine? Au n-a i auzit de Zoe? (...) / Ce da i buzna în ograd ? / – Doamn , s avem pardon (...), bunul nostru-amfitrion / Leonidas s nume te, renumitu-Ampotrofag / Nu-i sunte i cumva iubita soa ?” (C rt rescu 2003: 69); personajul principal Me terul Manole, din celebra legend , este substituit cu Apolodor: „Pân ce-a-ngropat în peatr tic losu-Apolodor / Pre so ia sa ce-o plânse mai apoi cu-amar i dor / i râmlenii când trecur auzea dîn peatr glas” (C rt rescu 2003: 25), iar lui Parpanghel din *iganiada* îi ia locul Iaurta, fiul lui Zotalis.

D. Mai pu in utilizat ca procedeu de fragmentare a discursului repetat este *transmutatio* (*permutarea*) valorificat aici ca *hipertextualitate* de tip *pasti* : „Robul va vedea lumina, iar orbul libertaua” (C rt rescu 2003: 177, fa de „te iubesc precum iube te sclavul lumina i orbul libertatea” – Caragiale, *O noapte furtunoas* , 1978: 34) sau „Mudromu i cestitomu i plemenitomu” (C rt rescu 2003: 76) în loc de „Mudromu i plemenitomu i cestitomu” (*Scrisoarea lui Neac u...*, apud Piru 1977: 43).

În *Levantul*, dintre toate tipurile de transtextualitate, cea mai vizibilă este *hipertextualitatea* ca fenomen al deconstrucției EDR, iar ca relație de coprezență a unui text în altul prezent este *intertextualitatea*, prin citate și aluzie.

5. Concluzii

Ceea ce apare în limbajul literaturii postmoderne este un colaj de astfel de elemente ale limbii vorbite, dar și scrise (EDR) care au rolul de a asigura coerența textului, dar și de a face prezent vocea narativă. Dacă ar fi să-l parafrazăm pe Greimas (1975: 318), am spune că naratorul își propune să „de bunăvoie glasul” pentru a rosti ceva ce nu-i aparține (un citat, un clișeu etc.) pe care vrea doar să-l citeze sau să-l deconstruiască.

SURSE

- Alecsandri, Vasile, 1974, *Poezii*, București, Editura Minerva.
Alecsandri, Vasile, 1980, *Poezii populare ale românilor*, București, Editura Minerva.
Arghezi, Tudor, 1970, *Poezii*, București, Editura Minerva.
Blaa, Lucian, 1982, *Poezii*, ediție de Ion Nistor, București, Cartea Românească.
Budai-Deleanu, Ion, 1999, *Iganiada*, Timișoara, Editura Amarcord.
Caragiale, I. L., 1978, *Teatru*, București, Editura Minerva.
Cărtărescu, Mircea, 2003, *Levantul*, București, Editura Humanitas.
Creangă, Ion, 1989, *Povești, povestiri, amintiri*, București, Editura Cartea Românească.
Groan, Ioan, 1992, *O sută de ani de zile la porțile Orientului*, București, Editura Fundației Culturale Române.
Eminescu, Mihai, 1969, *Poezii*, București, Editura pentru Literatură.
Noul Testament cu psalmii, 1991, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR.

BIBLIOGRAFIE

- Barbu, Marian, 1973, *Dicționar de citate și locuțiuni străine*, București, Editura Enciclopedică Română.
Barthes, Roland, 1994, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfață de Ion Pop, Cluj, Editura Echinoc.
Compagnon, Antoine, 1979, *La seconde main ou le travail de la citation*, Paris, Éditions du Seuil.
Căeriu, Eugen, 1992–1993, „Arhitectura și structura limbii”, în *Prelegeri și conferințe*, supliment la *Anuar de lingvistică și istorie literară*, XXXIII, seria A Lingvistică, Iași, p. 49–64.
Căeriu, Eugen, 2000, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura Arc.
Căeriu, Eugen, 1992 – 1993, „Limbajul poetic”, în *Prelegeri și conferințe*, supliment la *Anuar de lingvistică și istorie literară*, XXXIII, seria A Lingvistică, Iași, p. 145–162.
Dimitrescu, Florica, 1958, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, Editura Academiei.
Duda, Gabriela, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki, 1985, *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române*, București, Editura Albatros.
Dumistrăcel, Stelian, 2006, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentaia instituirii comunității fatice prin mass-media*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”.
Fokkema, Douwe, 2000, „The Concept of Rewriting”, *Cercetarea literară azi*, Iași, Editura Polirom, p.139–146.
Genette, Gérard, 1982, *Palimpsestes – La littérature au second degré*, Paris, Éditions du Seuil.
Grejmas, Algirdas Julien, 1975, *Despre sens. Eseuri semiotice*, tradus și prefațat de Maria Carпов, București, Editura Univers.
Hulic, Cristina, 1981, *Textul ca intertextualitate*, București, Editura Eminescu.
Petrescu, Liviu, 1998, *Poetica postmodernismului*, Pitești, Editura Paralela 45.
Piru, Alexandru, 1977, *Istoria literaturii de la origini până la 1830*, București, Editura științifică și Enciclopedică.

- Panaitescu, Val, (coord.), 1984, *Terminologie poetică și retorică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- Zafiu, Rodica, 2000, *Nara iune și poezie*, București, Editura All.
- Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București.

The Relation between Repeated Speech and Intertext in Postmodernist Literature

The present work discusses and analyses the ways in which repeated speech (a „coserian” concept) becomes an intertextual code in postmodernist literature.

After a classification of the types of repeated speech, we noticed both common and different elements of the two phenomena, but also the fact that these elements interfere at the level of poetic and literary convention in the postmodernist type.

The first distinction, between repeated speech and intertext, entailed that repeated speech (as Coseriu names it) is in fact a reality of spontaneous language, connected with a certain tradition of synchronic language which can appear in the literary text as well (although, as a phenomenon, it appeared and developed in speech firstly). First of all, we have used paremic expressions excerpted from literary texts. The intertext appeared especially in the written language, in literature, and it also extended in media: written and audiovisual press, cinema, etc..

Secondly, repeated speech is distinguished by the intertext through the fact that the former is a basic element, a code through which the intertext decrypts itself, a micro-language factor which appears as intertext at macro-level.

The common element of repeated speech and intertext is that they define themselves as a ready-made speech, presented in the reader or speaker’s consciousness. The same linguistic fact can be found at the changed intertextual level in different variants.

The interference of these two phenomena in the postmodernist literature is justified through the conventions of this type of literature (orality reek), and this is done through a certain type of dialogue (intertextual) with the characters and with the reader. The poetics of the postmodernism, which promotes “the esthetic decanonization”, gathers all that is not aesthetic and suggests a new type of literalness through “recycling”. This way, by eliminating textual coherence and narrative focus, it was possible for already-conventionalized facts of language (repeated speech, linguistic isolations) to become ways of expression of postmodernist literary conventions.